

DISSERTATIO

DE

Dea Salute,

IN QUA

Illius Symbola, Templata, Statuæ,

Nummi, Inscriptiones,

Exhibentur, Illustrantur.

Auctore

GUILHELMO MUSGRAVE, G. F.

è Collegio Exoniensi.

Ὅμνυμι Ἀπόλλωνα Ἰητῆρα, καὶ Ἀσκληπιόν, καὶ ὙΓΕΙΑΝ. *Hippocr.*

OXONII,

Typis Leon. Lichfield, Impensis PHIL. TEO,
Bibliopolæ EXON. Anno MDCCXVI.

Imprimatur,

Apr. 25. 1716.

JO. BARON, Vice-Canc.

Optimo & Inlustri

B A R O N E T T O
HUGONI ACLAND,
e Collegio Exoniensi,

Domus fui Cognominis, apud *DUNMONIUM*

Antiquæ, Piæ, Felicis

Coryphæo ;

Studiorum has Primitias, &

ΥΓΙΑΙΝΕΙΝ,

ex Voto suscepto,

Auctor.

Optimo & Infantis

BARONETTO

THE GENTLEMAN

Collegio di

Domini di Cognome

di

di

di

ITALIA

di

di

P R Æ F A T I O.

SI cui mirum videbitur a me Salutem in Deorum numerum referri, atque adeo Literis celebrari, pro me respondit Telesphorus, cujus hanc Querelam pronuper audire visus sum; nempe Æsculapium, Apollinem & omnem Deorum Dearumque in Parnasso chorum ægre tulisse, quod dum Febris, dum Podagra divino culta sit Honore, doctorumque hominum scriptis celebrata, Salus, quæ Morbis omnibus longe anteponenda est, dudum a mortalibus sit neglecta, & quasi Deorum choro exclusa. Næ ille inauspicato, Θεόποις inquit, aggreditur Medicinam, cui nullo Salus est in pretio. De hac re, tamquam in Somno, monitus, ne pedem in ipso studiorum limine offenderem, & Deos haberem iratos, protinus Libros, Lapides, Numismata, quotquot ad manus essent, excussi; quæ-

P R Æ F A T I O.

quæque de Salute invenerim, in unum ea collegi: Unde Dissertatio qualis qualis hæc exorta.

Sed neque Viris Eruditione claris ingratum munus obire me confido, quando Sapientiæ professoribus nihil unquam antiquius, nihil carius, quam Mens sana in corpore sano: ea Senatus, ea Fori momenta, ea domi militiæque, ea belli pacisque geruntur omnia. Quæ cum ita se habent, non est quod admiremur, Symbolis Salutem magnifice a veteribus indicari, Templis honorari, Statuis decorari, Nummis illustrari, Inscriptionibus insigniri; de quibus in Dissertatione plenius, utinam pro rei dignitate satis!

At, o Benevole Lector, faveas, Te precor quæsoque, Fætui nostro tam pusillo tennelluloque; quandoquidem ei nihil magis in votis, quam ut Tu bene valeres.

DISSERTATIO

DE

DEA SALUTE.

C A P. I.

Introductio.

TANTA est, in Theologia Gentili, Deorum Multitudo, ut facile Res antiquas pertractanti aparuerit, non solum quamlibet Nationem, sed Civitatem, Domum, Locum, imo unumquemque pene Hominem, sibi Deum finxisse; Verum quidem a plerisque, qui de hac Theologia scripserunt, eundem supremum Deum pro variis ejus Humano Generi beneficiis, sub variis nominibus, fuisse cultum, conceditur: Et hoc comprobari videtur ab illo (1) Stoico, qui *tot Dei*, ait, *Appellationes possunt esse, quot munera.*

Ob hanc causam Antiqui, magna respicientes *Sanitatis* dona, eam etiam, haud immerito, in Deorum numero posuerunt: hinc apud (2) *Athenæum*, *Critias* περπιοτάτῳ θεῶν δυντοῖς, *acceptissimam inter Deos hominibus*, vocat; hinc (3) *Terentius*

*Ipsa, si cupiat, Salus,
Servare prorsus, non potest, hanc familiam.*

---

(1) *Seneca* de Beneficiis, Lib. IV. Cap. 7.

(2) *Deipnosophistarum*, Lib. X.

(3) In *Adelphis*, Act. 4. Scen. 7.

Et hinc *Ariphronis Sicyonii*, (1) εἰς Ὑγίαν Παῖαν,
 Ὑγία πρεσβία μακράων,
 Μετὰ σὲ ναίοιμε
 Τὸ λειπόμενον βιοτᾶς·
 Σὺ δὲ μοὶ πρῶτων σύννοικος εἶης.
 Εἰ γάρ τις ἢ πλῆτου χάρις, ἢ τεκέων,
 Ἰσοδαίμωνός τ' ἀνθρώποις
 Βασιλίδος ἀρχᾶς, ἢ πόθων,
 Οὓς κρυφίοις ἀφροδίτας ἀγκυσι θηρόμεν,
 ἢ εἰς ἄλλα θεόθεν ἀνθρώποισι τέρψις,
 ἢ πόνων ἀμύνοα πέφαν'.
 Μετὰ σέο μάχαρ' Ὑγία
 Τέθηλε πάντα, ἣ λάμπει χαρίτων ἔαρ.
 Σέθεν δὲ χωρὶς ἔτις εὐδαίμων.

Cui Doctissimi *Sennerti, Wittebergensis Medici*,
 Versionem Anacreonticam licet subjungere.

<i>O Sanitas beata,</i>	<i>In Liberis venustis,</i>
<i>O Sanitas amanda,</i>	<i>In Principum decore,</i>
<i>O Sanitas colenda,</i>	<i>In Conjugum favore ;</i>
<i>Tecum mihi beate</i>	<i>Et quicquid est, quod ampli,</i>
<i>Reliquum agitare Vitæ</i>	<i>Largitur orbis Autor,</i>
<i>Liceat! mihi perennis</i>	<i>Quietis a Labore,</i>
<i>Comes o adesto Vitæ!</i>	<i>Gaudii que post Dolorem,</i>
<i>Nam quicquid est bonorum, Tecum viget viretque.</i>	
<i>Et quicquid est leporum,</i>	<i>O Sanitas Beata,</i>
<i>Et quicquid est honorum,</i>	<i>Tu ver facis suave</i>
<i>Et quicquid est amorum,</i>	<i>Fulgere Gratiarum.</i>
<i>Magnis in auri acervis</i>	<i>Sine te nihil beatum.</i>

(1) Vide *Athenæi Deipnosophist.* Lib. XV.

Ut & (1) *Orphei* Hymnus ad eandem Deam, opus
æque perfectum, æque lectione dignum; quod a me
Latine versum.

Ἰμερθέας, ἐρατὴ, πολυθάλμε παμβασίλεια,
Κλυθε μόχθῳ ὑγίεια, φερόλβιε μήτερ ἀπάντων.
Ἐκ σέο γὰρ νῆσοι μὴ δαποφθινύθῃσι βροτοῖσι,
Πᾶς δὲ δόμου θάλλει πολυγηθὴς ἐνεκα σέο,
Καὶ τέχνηαι βεῖθῃσι. πεθεῖ δέ σε κόσμου ἀνάσσει,
Μῆνος ὃ συγχεῖ σ' αἰδοῦς ψυχοφθόρος αἰεὶ,
Εὐθαλλῆς, εὐκταιοτάτη, θνητῶν ἀνάπαυμα.
Σὺ γὰρ ἄτερ πάντ' ὄντων ἀνωφελῇ ἀνθρώποισιν.
Οὔτε γὰρ ὁλοδότης Πλῆτος γλυκερὸς θαλίῃσιν
Οὔτε γέρων πολύμοχθος ἄτερ σέο γὰρ ἀνὴρ.
Πάντων γὰρ κρατεῖς μένη, ἢ πᾶσιν ἀνάσσεις.
Ἀλλὰ θεὰ μόλε μυστιπόλοις Ἰπτάρροδος αἰεὶ,
Ρυομένη νῆσων χαλεπῶν κακόποτμον ἀνίλω.

*Optabilis, Amanda, multum-virens Summa Regina,
Audi Beata Salus, felicitatem-ferens Mater omnium.
Per te enim morbos profligant Homines,
Omni/que floret Domus læta tui gratia,
Crescunt & Artes. Amat te Mundus, Regina;
Et Solus odit Lethifer Orcus.
Florens, maxime-optanda, Mortalium Requies,
Sine te omnia sunt hominibus inutilia. | entias,
Non enim Dis dator divitiarum suavis est inter afflu-*

(1) Vide *Orphei* Hymnos quos edidit *Hen. Stephanus*. pag. 123.

*Nec sine te fit Homo Senex ærumnosus.
 Omnes enim superas, omnibusque imperas.
 Sed ades Dea, initiantibus semper adiutrix,
 Depellens infelicem, morborum gravium, dolorem.*

Porro non minus luculenter apparet, Gentilium Deos, inter se diversos habuisse ordines; & uti duodecim Dii præcipui, in superiori ordine, ita alii, minus præcipui, (vulgo *Medioxumi*) in ordine inferiori, collocabantur. Inter Deos igitur *Medioxumos*, hæc nostra Dea *Salus*, de qua sermonem facturi sumus, censeretur debet; Cujus est hujusmodi Ortus Mythologicus.

Quatuor Filias habuisse *Æsculapium* Antiqui fabulantur, scil. *Iaso*, *Panaciam*, *Æglen*, & *Hygiam*, uti testatur (1) *Plinius*, & in *Aristophanem* (2) *Scholias*; qui earum nomina formata esse docet τῶν τὸ ἰᾶσθαι, καὶ πάντα ἀκείνῳ, καὶ τῶν τὸ ὑγίαιναι παρέχων. (3) *Suidas* autem earum Matrem retulit Ἡπίονιν. Ἡπίονη γυνὴ Ἀσκληπιῦ. καὶ θυγάτηρ αὐτῆς Ὑγία, Αἴγλη, Ἰασώ, Ἀκασώ, Πανάκεια. Quam vero Græci Ὑγίαν, vel Ὑγείαν, eam Romani *Salutem* aut *Sanitatem* appellavere, eam præcipue coluere: Illa enim erat, cui Statuæ erigerentur; Illa, cui Tempia, Aræque ponerentur; & Illa, cui Numismata, ut & alia Monumenta inscriberentur. Quæ nostra, uti spero, exhibebit *Dissertatio*: Sed primum de Symbolo Deæ *Salutis*.

(1) Nat. Hist. Lib. XXV. Cap. 4. & XXXV. Cap. 11.

(2) In *Plutum*, & *Aves*.

(3) Sub Voce Ἡπίων.

C A P. II.

De Salutis Symbolo.

A Nguem, five Serpentem, *Æsculapio* fuisse sacrum, ejusque in Theologia Gentili Symbolum, est exploratissimum: Quam ob causam, sæpissime *Æsculapii* imago, nimirum Homo barbatus, manu tenens Baculum, cum Serpente cernitur. Cur autem hoc modo depingitur, rationem reddit fabulosam (1) *Hyginus*. *Ut quidam dixerunt, hac de causa Anguem dicitur tenere, quod cum Glaucum cogeretur sanare, conclusus quodam loco secreto, Bacillum tenens manu, cum quid ageret cogitaret, dicitur anguis ad Bacillum ejus adrepisse, quem Æsculapius mente commotus interfecit, bacillo fugientem feriens sæpius. Postea fertur alter anguis eodem venisse, ore ferens herbam, & in caput ejus imposuisse: quo facto, utrosque loco fugisse. Quare Æsculapium usum, & eadem herba Glaucum revixisse. Itaque Anguis & in Æsculapii tutela, & in astris dicitur collocatus: Qua consuetudine ducti posteri ejus tradiderunt reliquis, ut Medici anguibus uterentur. Quantum verisimilitudinis, in se hæc Fabula habere videatur, nostri non est exquirere. Tamen non sine ratione colligi potest, Serpentes & Angues, apud veteres habitos fuisse boni felicisque*

(1) Astronom. Poetic. Lib. II.

augurii Symbolum, Unde (1) *Homerus Græcos* inducit apud *Aulidem* omen futuri decennalis Belli ex serpente collegisse. Utet (2) *Aeneas* in ingressu in *Italiam*, a Serpente, circa patris ejus *Anchisæ* Sepulcrum, optimum præfagium, accepisse fertur.

*Dixerat hæc. Adytis cum lubricus Anguis ab imis
Septem ingens gyros, septena volumina traxit,
Amplexus placide tumulum, lapsusque per aras:
Ceruleæ cui terga notæ, maculosus & auro
Squamam incendebat fulgor; ceu nubibus arcus
Mille trahit varios adverso sole colores.
Obstupuit visu Aeneas. Ille agmine longo
Tandem inter pateras & levia pocula serpens,
Libavitque dapes, rursusque innoxius imo
Successit tumulo, & depasta altaria liquit.*

Valerius etiam (3) *Flaccus* hoc confirmat, a Serpente omen faustum *Argonautarum* incepto deducens,

*Dixerat: & summas frondentibus intulit aris
Libavitque dapes, placidi quas protinus Angues
Umbrarum famuli, linguis rapuere coruscis.*

Et ob hanc causam Serpens omnium fere Deorum comes esse videtur; quo nil frequentius in *Ægyptiorum*, *Græcorum*, & *Romanorum* sacris occurrit,

---

(1) *Iliad.* Lib. II.

(2) *Æneid.* Lib. V.

(3) *Argonauticon.* Lib. III.

uti abunde testatur Doctissimus (1) *Cuperus*. Nimis quidem a nostro esset proposito, omnes quibus comes datur, Deos recensere; *Æsculapium* vero præcipue hoc habuisse Symbolum, nullomodo ostendere pigebit. Et hoc inter alia, ex his (2) *Statii* constat,

*Dicitur Idalios Erycis de vertice lucos
Dum petit, & molles agitat Venus aurea cygnos,
Pergameas intrasse domos, Ubi maximus ægris
Auxiliator adest, & festinantia sistens
Fata, Salutifero mitis Deus incubat Angui.*

Quæ cum Serpentem *Æsculapio* sacrum probaverint, ex hisce facile judicari potest, unde *Salus Æsculapii* Filia, symbolum suum Serpentem acceperit. Et quare Serpens sive Anguis ei tribuatur, à (3) *Chartario* ostenditur, *Angues*, dicente, *apud veteres Sanitatis* (i. e. Salutis) *signa erant*; nam sicut *Angues* *vetustis positis exuviis, innovantur, ita & homines* *sanitate recuperata, restaurari quodammodo videntur*. Cui consentaneum est, quod à (4) *Macrobio* dicitur, *Draconem* Serpentis quoddam genus, Symbolum esse referente; quæ omnia ex illo Autore, huc adscripsi. *Hinc est, quod simulacris Æsculapii, & Salutis, Draco jungitur, quod hi ad Solis naturam, Lunæque referuntur: & est Æsculapius*

(1) Vide *Cuperi Harpocratem*. Traj. ad Rhen. 1694. pag. 59. & 60.

(2) *Sylvarum*. Lib. III.

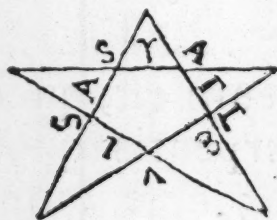
(3) Vide *Chartarium* de Deorum Imaginibus, qui ab Antiquis colebantur.

(4) *Macrobi. Saturnalium*, Lib. I. Cap. 20.

vis salubris de substantia Solis subveniens animis corporibusque mortalium: Salus autem naturæ Lunaris effectus est, quo corpora animantium juvantur, salutifero firmata temperamento. Ideo ergo Simulacris eorum junguntur figuræ Draconum: Quia præstant ut humana corpora, velut infirmitatis pelle deposita, ad pristinum revirescant virorem, ut virescunt Dracones per annos singulos pelle senectutis exuta.

Sed præter ante memoratum *Salutis* Symbolum, nonnulla ejusmodi fuere, qualia *Antiochus* cognomine *Soter*, cum adversus *Galatas* pugnaret, habuisse fertur. Ille enim vidit, aut vidisse simulavit, *Alexandrum* Magnum monentem, ut Signum five Symbolum *Salutis*, proponeret, & id pro tessera Tribunis daret, infueretque eorum vestibibus, itaque victoriam potiretur. Quod quidem in eorum gratiam qui res antiquas admirantur, hic subnectam.

Unde hujus Rei signum (eodem *Chartario* referente) in veteribus *Antiochi* Nummis, hodie spectandum.

C A P. III.

De Templis & Augurio Deæ Salutis.

CUM in prioribus de Mythologia, & Symbolo, nonnulla protulimus, haud abs re erit, quod de Templis eidem Deæ consecratis, dicendum est, hic in medium ferre. Minime enim dubitandum est quin ut salutem daret, hæc Dea olim coleretur. Ec si cum Nobilissimo (1) *Herberto* loqui liceat, *Non semper ad privatum, particularemque corporis unius hominis, verum sæpissime nobiliorem, communemque Reipub. statum referebatur.* Hanc ob causam Tempia ei a Rom. qui eam præcipue coluerunt, posita invenimus. Unde etiam (2) *Livius*, Historicorum Princeps, *Ædes, inquit, Salutis a C. Junio Bubulco Censore locata est; quam Consul Bello Samnitium voverat; & in sequenti Libro, (3) Is (scil. Bubulcus) cum M. Titinio Magistro Equitum profectus, primo congressu Equos subegit, ac die octavo triumphans, in Urbem cum redisset, Ædem Salutis quam Consul voverat, Censor locaverat, Dictator dedicavit.* Cujus Ædis Historia, ut melius intelligatur, adjicere licet, *C. Junium Bubulcum, in Bello Samnitico III Cof. cum Q. Æmilio Barbula II A.U.C.*

(1) De Religione Gentilium.

(2) Lib. IX. Cap. 43.

(3) Lib. X. Cap. 1.

442. vovisse, se *Salutis* Ædem ædificaturum: Quam quidem Cenfor, *Q. Marcio Tremulo*, *P. Cornelio Arvina* Cofs. A. U. C. 447. locavit; & Dictator *M. Livio Dentre*, *M. Æmilio Paulo* Cofs. A. U. C. 451. dedicavit.

Hæc Ædes, a *C. Fabio* picta, nomen illi *Pictoris* acquisivit, uti (1) *Plinius* testatur, de Pingendi Arte verba faciens, *Apud Romanos quoque bonos mature huic Arti contigit: siquidem cognomina ex ea Pictorum traxerunt Fabii clarissimæ gentis, princepsque ejus cognominis ipse Ædem Salutis pinxit*, A. U. C. CCCCL. Quæ pictura duravit ad nostram memoriam, Æde *Claudii principatu exusta*. In quem locum, Doctissimi *Harduini* Notæ indicant, hanc *Salutis* Ædem fuisse in Regione Urbis Romæ sexta, in Colle scil. *Quirinali*.

Porro Autor ille vetus *Terentius* (2) *Varro*, tum Collem *Salutarem* tum Ædem *Salutis* commemorat; Quæ Collis Doctissimo interpretante (3) *Scaligero*, est Particularis in Colle *Quirinali*, ubi etiam erant *Apollinaris*, *Martialis*, *Latiaris*. In hac igitur Colle *Salutari*, Ædes *Salutis* locata est, teste eodem *Varrone*, *Collis Salutaris quarticeps advorsum est Apollineris Ædem, & Salutis*. Quam uti probabile, *Junius Bubulcus* ibi locavit; licet haud e *Livii* scriptis, indicari possit, ejus Ædem in Colle *Salutari* ædificasse; aut e *Varronis*, Ædem *Salutis*, quæ

(1) Nat. Hist. Lib. XXXV. Cap. 4.

(2) De Lingua Latina.

(3) Vide *Scaligeri* Conjectanea in *Varronem*.

fuit in Colle *Salutari*, ibi a *Bubulca* fuisse positam.

Et quoniam mentionem fecimus de Colle *Salutari*, audiamus (1) *Alexandrum ab Alexandro*, de ea *Varronem* laudantem. Quæ omnia adjicere non poenitebit, ut Templi Historia melius intelligatur; *Cumque in Quirinali diversi Aggeres forent, singula sua nomina sortiti fuere namque ex his uni Tricepsos ad Ædem Quirini, contra quam Sacellum Semonis Jani visebatur: alteri Salutari, ob Salutis Ædem, tertio Mutiali, ad Ædem Dei Fidii nomen erat, ut Varro inquit. In eo quoque Numa Pompilius domum habuit, quæ ad Augusti tempora, mansit incolumis, ubi & Primogeniæ Fortunæ Templum, quæ Publica dicta est, ac Fidii Sabini Dei, Salutis, & Floræ Tempula fuere. Ab eodem etiam Autore, Portam Salutarem Romæ, Templo proximam, ab eo nomen sumpsisse profertur; Et (2) *Salutaris ab Æde Salutis.**

Sed præter ante memoratum *Salutis* Templum; unum in *Hetruria* fuisse, indicat (3) *Tacitus* mentionem de *Scevino* faciens, *Qui Pugionem, inquit, Templo Salutis in Hetruria, sive ut alii tradidere, Fortunæ, Ferentano in oppido detraxerat, gestabatque velut magno operi sacrum. Quamquam in hoc loco occurrit Dubitatio, utrum de Fortunæ, an Salutis Templo intelligatur, tamen si cum his conferantur verba, paulo post sequentia, facile indicari*

(1) *Genialium Dierum*, Lib. VI. Cap. 11.

(2) Lib. IV. Cap. 16.

(3) *Annalium*. Lib. XV. Cap. 53. Cap. 74.

possit cujus Deæ Templum in *Hetruria* fuit collocatum. Dicit enim, ex *Neronis* jussu, ut Templum *Saluti* exstrueretur, eo loci ex quo *Scevinus* ferrum promserat. Qui eum *Pugionem* apud Capitolium sacravit, inscripsitque IOVI VINDICI.

Nonnulli alii sunt, qui de hujus Deæ Templis, sed obiter scripserunt, viz. (1) *Tullius*, (2) *Vitruvius*, (3) *Arnobius*, & (4) *Augustinus*. Qui omnes ad idem Templum scil. in Colle *Salutari*, referri videantur; vix enim ex eorum scriptis, quibus in locis, aut quorum Munificentia posita fuere, patet.

His apposite subjungi potest celeberrimum *Salutis Augurium*, sæpe ab Autoribus Romanis memoratum, & inter alios præsertim à (5) *Tullio*, & *Dione Cassio*: Quorum prior, verba cujusdam Legis referens *Sacerdotes*, inquit *Vineta*, *Virgetaque* & *Salutem Populi auguranto*. (6) *Dion* autem *Cassius* prolixam hujus Rei historiam, & quomodo perficiebatur, narrat; cujus verba sunt, Τότε δὲ οἱ Ρωμαῖοι πολέμων ἀνάπαυσιν τὸ ἔτος χεῖρον ἔχον ὥστε καὶ τὸ οἰῶσιμα τὸ τὴν Ὑγείας ἀνωμασίμενον ἀφ' ὧ πάντων πολλὰ ποιῆσαι. τὺτο δὲ δὴ μαντείας τις πρόπτε' ὅτι, πίπτοντες ἔχον εἰς ὅτι περὶ σφίσιν ὁ Θεὸς, ὑγίαν περὶ δὴμῳ αἰτῆσαι ὡς ἔχ' ὅποιον ἔδιδ' αἰτῆσαι αὐτῆς, πρὶν συγχωρηθῆναι, γενέσθ'· καὶ ἐπιβέτο κατ' ἐτὶ ἡμέρας, ὅς τ' ἢ μὴδὲν στρατόπεδον μὴτε ὅτι πόλεμον ἔξῃ, μὴτ' ἀντιπαρετάττετο τις μὴτε ἐμάχεται. καὶ ἀφ' ὧ τὺτο ὅς τοῖς σωματικῇ κινδύνοις, καὶ μάλιστα τοῖς ἐμφυλίοις ὄντα

(1) De Natura Deorum, Lib. II.

(2) De Architectura, Lib. I. Cap. 2.

(3) Adversus Gentes, Lib. IV.

(4) De Civitate Dei.

(5) De Legibus, Lib. II.

(6) Lib. XXXVII.

ἐποιεῖτο. ἄλλως τι γὰρ παγχαλεποὶ σφίσι τὴν καθαράν ἀπὸ πάντων αὐτῶν ἡμέραν
ἀκριβῶς τηρεῖται, καὶ προσέτι καὶ ἀτοπύτατον, καὶ αὐτὸς οἱ γάτοι ἐν αἰσίοις
ἀμύθητα ἀλλήλοις παρέχοντας, καὶ μέλλοντας, αἱ τε ἡττηθῶσι αἱ τε νικήσωσι, κα-
κῶστα ἐπειτα σωτηρίαν ᾧδε ἔχει προσαιτῶν. *Annuo autem tunc*

spatio, Romani bellis vacarunt, ita ut longo tempore
intermissum, Augurium Salutis, repeterent. Est
autem quoddam Divinationis genus, quo probatur,
concedantne ipsis Dii, ut salutem populo postulent:
quasi nefas esset, eam priusquam concedatur, petere.
Ad id dies destinatur singulis annis, ad quam diem
nullus exercitus sit ad bellum profectus, nullus hostis
ad aciem eduxerit, aut pugnatum sit. Hanc ob
causam in continentibus malis, maximeque intestinis,
non celebratur: Alioquin etiam difficillimum est,
Romanis ut eam diem exacte ab his omnibus puram
servent: præterea absurdissimum est, quum ipsi se
mutuo in seditionibus ultro malis infandis affligant,
ut sive vincantur, sive vincant, in miseriis sint, ita
salutem a Deo velle flagitare.

Nunc temporis, Tullio Consule, (1) Tullio ipso
teste, repetitum fuit *Salutis Augurium*; Tibi, P.
Claudius, *Consuli nuntiavit, addubitato Salutis Au-*
gurio, Bellum Domesticum iriste, & turbulentum
fore, quod paucis post mensibus exortum, pauciori-
bus est a te diebus oppressum. A quo tempore fuit
intermisum annos 34. i. e. donec *Augustus* fuit Con-
sul, cum *Apuleio*. ὑπατεύοντι δ' αὖτ' (ait (2) *Dion Cassius*)
τὸ πέμπτον μὲν Σέξτε 'Απυλκίῳ, τὰ τε δευχθέντα ἕως αὖτ' πάντα οἱ αὐτῇ τῇ

(1) De Divinatione.

(2) Lib. LI.

Ἡ ἱερὰ αὐτῶν ὅμοιαι ὅμοιαι ἐβουλόσατο --- Καὶ τὸ οἶονμα τὸ δ' ἱερὰ αὐτῶν
 ὁ δ' ἐς τότε δι' αὐτῶν εἶπεν διελείπειτο. Cæfare (scil. Augusto) v,
 Sexto Apuleio Cofs. *præterea Juramento omnia ejus
 acta confirmata sunt, Calendis Januariis ipsis--- Et
 Salutis fecerunt Augurium hætenus ob eas causas
 quas dixi intermissum. Augustus, referente (1) Sue-
 tonio Tranquillo, Salutis Augurium, cum multis aliis
 cærimoniis antiquis, paulatim abolitis, restituit.*
 Ille enim pace, Imperio Romano, restituta, tum
 Jani Templum clausit, tum *Salutis Augurium* fecit.
 Quorum utrumque non nisi quieto Imperii statu
 potuit observari; Et post eum, tempore *Claudii
 Cæsaris*, fuit repetitum, affirmante (2) *Tacito*, Sa-
 lutis Augurium, *quinque & viginti annis omis-
 sum, repeti, & deinde continuari placitum.*

(1) In Vita *Augusti*.

(2) *Annalium*, Lib. XII.

CAP. IV.

De Statuis Deæ Salutis.

ALius, quem Diis habuerunt Antiqui, Honos est Statuarum Erectio, quarum huic nostræ Deæ non paucas, sibi vindicat Antiquitas. Statuas fuisse in Ὑγίας, honorem positas, e *Pausania*, *Dione Cassio*, aliisque, qui tum de *Æsculapio*, tum de illa scripsere, patet. Ὑγία enim, quam ut diximus, *Æsculapii* filiam esse finxerunt, una cum Patre divinos honores sibi delatos habuit, unde Statuas ambobus conjunctim positas, eosque ipsos, tanquam Θεὸς συνέωμυς toties cultos inveniamus.

In *Græca* igitur Historia, Statuam Ὑγίας memorat, in *Atticis Pausanias*, quam *Athenis* collocatam ille refert, ἥ δὲ Διitrephὲς πλοῖον (ταῖς δὲ εἰκόνας ταῖς ἀφαντέρας γράφει ὅκ ἐφέλω) Θεῶν ἀγάλμα' ἐστὶ Ὑγίας τε ἢ Ἀσκληπιῶς παῖδα (ἥ) λέγουσι, καὶ Ἀθηνᾶς ἐπικλησιν καὶ τούτης Ὑγίας. i. e. *proxime ad Statuam Diitrephis posita sunt (neque enim libet minus clara persequi) Deorum signa, Hygiæ, quam Æsculapii filiam fuisse dicunt, & Minervæ, cui itidem Hygiæ cognomentum. Et Statuas Æsculapii & Salutis, esse Megaris, quas fecit Bryaxis Statuarius, (1) τῇ δὲ Ἀσκληπιῶς ἀγάλμα Βρύαξις καὶ αὐτὸ καὶ Ὑγίας ἐποίησεν. Æsculapii vero, & Hygiæ signa Bryaxis fecit. Unde (2) Plinio, Bryaxis Æsculapium, & Seleucum fecit, dicente, Doctissimus Harduinus eleganter qui-*

(1) In eodem Libro.

(2) Vid. Nat. Hist. Lib. XXXIV, & in eum Notas, & Emendat. *Harduini*.

dem, & erudite, legi vult *Salutem* aut *Sanitatem*, pro Voce *Seleucum*.

In *Corinthiacis* etiam de Statuis fit mentio. De prima in ipsa Urbe *Corintho*, Πρὸς τῷ τῷ γυμνασίῳ, ἡ αὐτὴ Θεῶν εἰσιν, ὁ μὲν Διὸς, ὁ δὲ Ἀσκληπιῶς. Τὰ δὲ ἀγάλματα, Ἀσκληπιὸς μὲν καὶ Ἑγεία λευκῷ λίθῳ, τὸ δὲ Διὸς χαλκῷ ὄντιν. *Conjuncta sunt cum ipso Gymnasio, Deorum Delubra duo, Jovis alterum, alterum Æsculapii; Æsculapius ipse & Hygia e candido lapide sunt, at Jupiter æneus est.* Et in eodem Libro, de altera, in *Æsculapii* Templo, quod ab *Alexanore*, in *Sicyonia* fuit erectum. Ubi primum de *Æsculapii*, & mox de *Hygiæ* Statua, loquitur *Pausanias*, Καὶ Ἑγείας δ' ὄντι καὶ ταυτὸν ἀγαλμα. ὅτι ἂν ὅδε τῷτο ἰδίῳ ῥαδίῳ, ὅτι περὶ χροῖον αὐτὸ κόμῃ τε γυναικῶν αὐτὸ κείρον) τῇ Θεῷ, καὶ ἐοικὸς Βαβυλωνίας τελαμῶνες. ὅτι δ' ἂν ἐν τῷτα τέτων ἰσ- σαοῦται γελήσῃ τις, ἀποδείκνυται οἱ τὸ αὐτὸ σέβασθαι τῷτο, ὅτι καὶ Ἑγείαν καλεῖται. *Eodem ferme habitu est Hygiæ Signum. Nam & hoc non facile conspicias. Velatum enim undecunque est, partim comis, quas deæ mulieres detonderunt, partim vero Babylonix vestis laciniis, Qua vero cunque re litare quis voluerit, eadem traditum est, illud etiam numen placari, cui est Hygiæ Nomen.* Sed male quidem interpretes *Amasæus*, καὶ τῷτα eodem habitu redidit, uti enim (1) *Gisbertus Cuperus*, Vir tum omni eruditionis genere, tum Antiquitatis studio præclarus, observavit, Statuæ utriusque descriptio, inter se collata, rejicit, & qui multo magis eleganter in eodem loco, significare velit. Quæ autem sint τελαμῶνες ἐοικὸς, five laciniæ quibus *Salus*

(1) Vide Apotheosin *Homeri*, *Amstel.* 1683. pag. 143.

velari dicitur, æque mihi atque illi ignotum. Idem porro *Amasæus* male reddidit ὁ δ' αὖ οὐκ ἔστιν &c. quod sic recte a *Sylburgio* corrigitur, *Quodcunque autem horum numinum placare hic aliquis voluerit, ei præscriptum est illud ipsum venerari, quod Ὑγίαν apelant.* Sed ut progrediar.

De *Æsculapii* Templo apud *Argivos* loquens, in eo Statuam fuisse Ὑγίας dicit *Pausanias*, τὸ δὲ ἐπιγραφέατος Ἀργείοις τ' Ἀσκληπείων ἀγαλμα ἐφ' ἡδυσ, ἔχει καθήμενον Ἀσκληπιόν, λίθῳ λακῷ, καὶ παρ' αὐτὸν ἔστηκεν Ὑγία. Quod sic vertit *Sylburgius*. *Inter Æsculapii Simulacra id quod est Argis omnium ætate nostra clarissimum, representat Deum sedentem e candido Lapide, & juxta eum stat Salus.*

(1) *Plinius* præterea ante laudatus, & *Lucianus Samosatensis* de Statuis hujus Deæ scripserunt, quorum prior Statuas, inquit, *Æsculapii*, & *Hygiæ*, a *Nicerato* nobili Statuario fuisse factas, quæ *Romæ* in *Concordiæ* Templo collocarentur: & paulo post idem ille Autor, Statuam *Hygiæ*, a *Pyrrho* factam. Alter *Hippiæ* Balneum describens καὶ εἰκόνας αὐτῶν λίθῳ λακῷ τῆς ἀρχαίας ἐργασίας, ἡ μὲν Ὑγίας ἡ δὲ Ἀσκληπιῶν, inquit, i. e. *in eadem* (scil. *Domo Balneo continua*) *sunt marmoreæ Imagines antiqui operis, altera Sanitatis, altera Æsculapii.*

Porro Statuam Deæ Ὑγίας posuit *Augustus Cæsar*, ad Reipub. vero, potius quam unius hominis privati salutem refertur; nihilominus quoniam de *Salutis Publicæ* Augurio, & Templis in prioribus egimus, de Statuis etiam ejusdem Deæ loqui fas est.

(1) Nat. Hist. Lib. XXXIV. Cap. 8.

Quare hæc e (1) *Dione Cassio* adjicere volumus;
 ἐπιτιθεῖν τε ἀρχαίων ἐς εἰκόνας ἑαυτῶ καὶ ὁκέστη καὶ ὁ δῆμος συνεισέλαβον, ἑαυτῶ
 μὲν ἑδμήσαν, Ὑγίαι δὲ δημοσίας --- ἐτίθει. *Cumque iterum pecu-*
niam ei ad imagines faciendas Senatus Populusque
conferrent, nullam quidem sibi, Salutis autem Pub-
licæ----posuit.

His addatur Statua, quam Rei antiquariæ studi-
 osus (2) *Montfaucon* memoravit, nomenque *Minervæ*
Medicæ indidit. Ejus Figura hoc in loco exhibe-
 tur; & *Minervam* aliquando Ὑγίαι fuisse appellatam,
 tum e (3) *Plutarcho* patet, in *Periclis* vita, qui a
Minerva admoneretur, quomodo servum ægrotan-
 tem sanaret ἐπὶ τῷ τε καὶ ὁ χαλκῷ ἀγάλμα τῇ Ὑγίαι Ἀθηναῖς
 ἀνέστησεν ἐν ἀκροπόλει πρὸς τὴν βασιλὴν ὅς καὶ πρῶτος ἦν ὡς λέγουσιν. *Et ob*
hanc causam æneam Minervæ Hygiæ, Statuam
erexit in Acropoli juxta Aram, quæ ibi antea erat,
ut dicunt. Tum e *Pausania* supra laudato. Quare
 per errorem sæpissime *Minerva* cum Ὑγίαι *Æscu-*
lapii Filia, confunditur. Licet enim Nomen ali-
 quando *Minervæ* detur, non per Ὑγίαι, semper, sub
 eo nomine intelligitur *Minerva*.

Apud hunc Autorem, scil. *Montfaucon*, Templi
 Ichnographia cernitur, ipso quidem non inepte sen-
 tiente, *Minervæ Hygiæ*, five *Medicæ* Templum, & in
Esquilina Romæ Regione collocatum. Sed qui plura
 de *Minerva Medica* videre velit, adeat (4) *Gisberti*
Cuperi Inscriptiones, & Marmora antiqua illustrata.

(1) Lib. LIV. Edit. *Henr. Stephani* pag. 625.

(2) Vide *Father Montfaucon's Travels from Paris thro' Italy*, pag. 134.

(3) *Plutarchi Oper.* Edit. *Henr. Stephani*, pag. 291.

(4) *Apoth. Homeri* cui subjunguntur Inscript. & Marmor. Antiq. illustr.

Pag. 18.

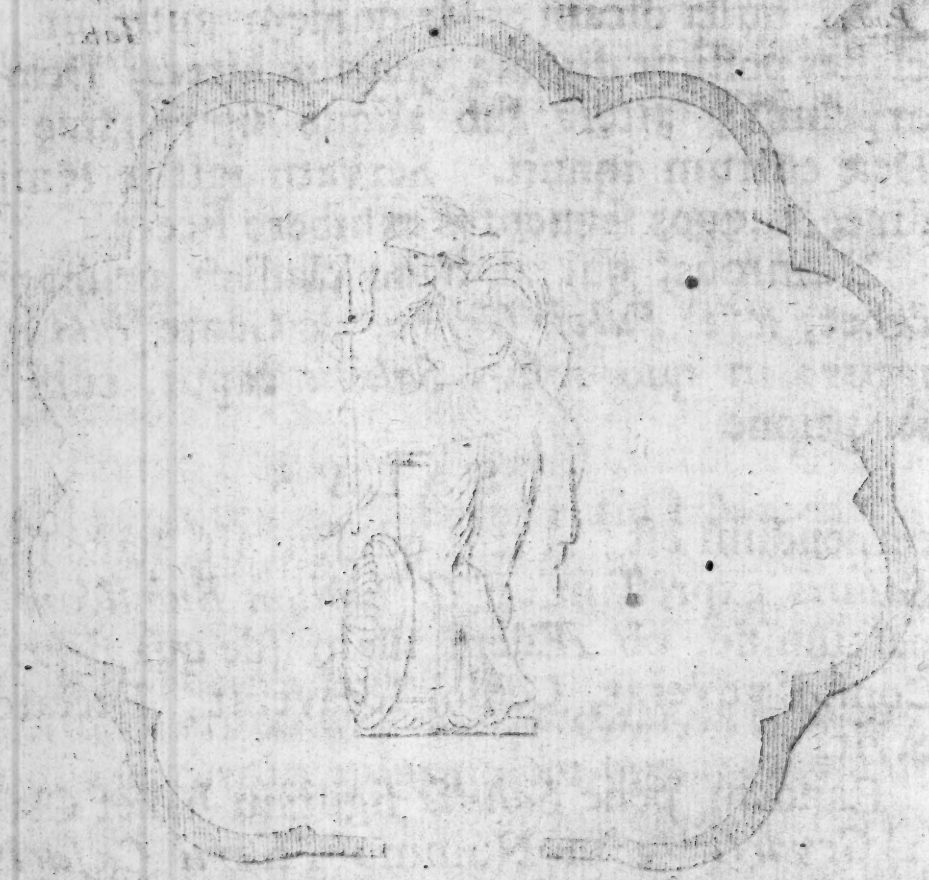
Tab. 1.

MBf.

De ... ..
...

...

C A P. V.

De Nummis Saluti inscriptis.

Restat ut de Nummis *Hygie* inscriptis, nonnulla dicam: Hi quidem aptissime, in duas classes possunt dividi; quarum altera, Deæ effigiem exprimit; altera sub aliquo signo, five symbolo Deæ cultum innuit. Servato igitur temporis ordine, aliquos sequentes exhibere liceat.

Nummus, qui ad hanc classē primā referri debet, a (1) *Fulvio Ursino*, de Gente *Junia*, memoratur: in quo ipsius *Salutis* caput, cum hac Inscriptione

S A L V S

cernendum est; Autor quidem ait, hanc Imaginem *Salutis* expressam ad *C. Junium Bubulcum Brutum* pertinuisse, ob *Ædem* illam (de qua supra) quam Consul voverat, Censor locaverat, Dictator dedicavit.

Eandem pene *Salutis* figuram habet Clarissimus (2) *Gervartius*, in Nummo *Tiberii Cæsaris*, pulcherrimæ mulieris faciem exhibente, & inscripto

S A L V S A V G V S T A.

quem vide in Tab. 2. Fig. 1. e *Gervartio*.

(1) De Familiis Romanis, a Patino restitut. Paris. MDCLXIII. pag. 141.

(2) *Croyaci Numism.* Tab. XVII. Fig. 13.

Elegans etiam apud (1) *Gevarium*, & (2) *Oisellium*, *Neronis* Nummus est: in quo cernitur, in sella sedens, manuque Pateram tenens Dea *Salus*; sed, quod notatu dignum, nullus cum ea Serpens, unde interpretatus est *Oisellius*, quasi *Nero* designare vellet, nil venenati *Saluti* essetribuendum. Nummus inscribitur

SALVS.

& est in Tab. 2. Fig. 2. e *Gevario*.

Porro apud (3) *Patinum*, Virum sane Doctum, & Antiquitatis Admiratorem, Nummus est *Traiani*, qui *Æsculapium* & *Salutem* repræsentat; hanc Serpentem solum in dextra, cui e Patera cibum præbet, tenentem; illum, Baculum, cui Serpens circumvolvitur. Hunc quidem Nummum *Communitas Cretensium* cudi curavit, inscripsitque

KOINON KPHTΩN.

quem vide in Tab. 2. Fig. 1. e *Patino*.

Proximus Imp. est *Hadrianus*, cujus Nummi, faciem Deæ hujus exhibent; quorum tres ab (4) *Oisellio* exhibentur. Primus habet *Salutem* stantem, ante Aram, circa quam Serpens circumvolutus affurgit, & a Dea, cibum e Patera præbente pascitur, cum hac Inscriptione

SALVS AVG.

In secundo cernitur *Salus* ante Aram, uti prius,

(1) *Croyiac*. Numism. Tab. XXI. Fig. 13.

(2) *Oisellii* Thesaur. Nummorum. *Amstel.* A.D. 1677. pag. 424. Tab. LXXX.

(3) Imp. *Romanorum* Numismata. *Paris.* A.D. 1696. pag. 159.

(4) Tab. LXXXI.

stans,

1. e Gevartio.

2. (b)

(c)

ex Oiselio.

(d)

2.

Tab. 2.

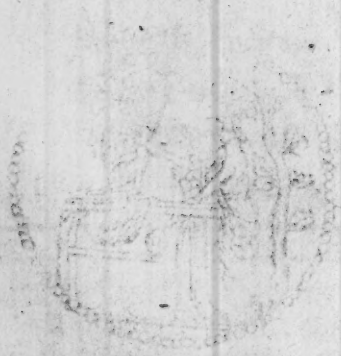
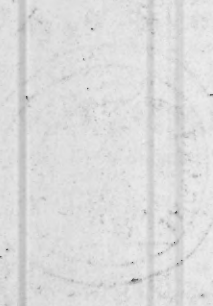
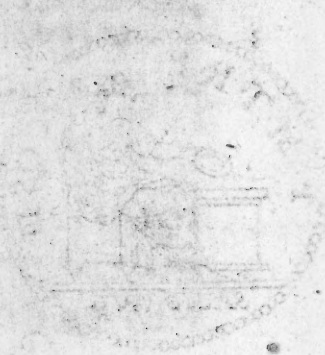
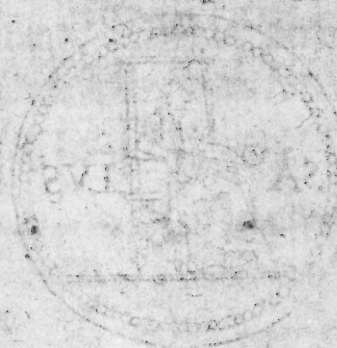
1. e Patino.

2.

1. ex Urfino.

2.

Itaque dextera Patrem, sinistra Baculum, huc Solip-
trum tenens; cum eadem Inscriptione. A. I. m. d. r. u. s.
eodem modo, ac in prioribus, sedens vero intelligi;
Hic Nummus inscribitur.

P. M. T. R. P. COS. II.

& in ima parte

SALVS AVG.

qui omnes cernantur Tab. 2. Fig. 1, 2, 3. ex Oischo. P.
Apud (1) *Parinum* etiam hujus Imp. Nummus est,
in quo *Salus* & pater *Aesculapius*, uti in Nummis
Traiani, quem supra laudavimus, cernantur. Sed
autem Autor ille, etsi mutilum, inscriptum proleat,

KIABIANON

magis vero perspicue, ab Insigni (2) *Harduino*, il-
lustratur de *Nova* Nummis narrante, sub his Verbis
NEIKAEON KIABIANON PER.

Inter Nummos (3) *L. Aelii Caesaris*, unus est in-
veniendus, ab illo *Hadriani* tertio, jam ex *Oiselio*
recitato, parum differens, nisi quod *Aelii* Nummus
sic inscribitur,

T. R. P. COS. II.

Necnon apud (4) *Patinum* in *Antonini* Rei Num-
mis, *Aesculapius* & *Salus* cernuntur, eodem modo,
uti in iis *Traiani*, & *Hadriani* prius memoratis,
scil. haec in manu, ille circa Baculum, Serpentem
tenens, cum Inscriptione, quae vix intelligi potest,

(1) In *Hadriano*, pag. 159.

(2) In Nummis Antiquis illustratis,

(3) Numism. *Croyiac.* Tab. XL.

(4) In *Antonino*, pag. 179.

nisi quod a *Pergamenis* fuisset cufus. Utet apud eundem Autorem, ejusdem etiam Imp. Nummus est, in quo sola stans *Salus*, Serpenti, quem in altera manu tenet, e Patera cibum præbet. Cum hac Inscriptione

NIKAIEIC ΘEA YTEIA,

quem vide in Tab. 2. Fig. 2. e *Patino*. E duobus hisce Nummis patet, Vota a *Pergamenis* & *Nicæensibus* pro *Antonino*, dum ægrotaret, facta fuisse; quod non solum hi docent, verum etiam Inscriptio in Columna *Messanenfi* de qua infra. *Æsculapium* præterea, & *Salutem* a *Pergamenis* & *Nicæensibus*, fuisse cultos, abunde testatur *Harduinus*. Huic porro *Nicæensium* convenit *Antonini Pii*, apud (1) *Gervartium*, diversam tantummodo habens Inscriptiōnem,

TR. POT. XX. COS. III. & in medio S. C.

Hujus etiam Imp. Nummus est (2) *Oiselianus*, cum Inscriptiōne

COS. III.

in eo *Salus* ante Aram stat, Serpentem pascit, ut antea sæpe; sinistra vero Navis Gubernaculum, quod Globo infistit tenens. Designat, *Oiselio* interpretante, *Salutem* & *Incolunitatem Imperatoris*, ob ejus Imperium, etiam Orbis terrarum salutem esse. Vid. Tab. 2. Fig. 4.

(1) Tab. XLII. Fig. 20.

(2) Tab. LXXX. Fig. 10. pag. 423.

Proxime *M. Aurelii* sequuntur Nummi. Primus, quem ab *Amastridis* (*Paphlagoniae* Urbis, teste *Strabone*) incolis, fuisse cūsum, refert Inscriptio

AMACTPIANΩN

Aurelio, a (1) *Patino* tribuitur, propter faciei conformitatem, cum aliis ejusdem Imp. Nummis; sed utut ea res sit, in averſa parte, quam noſtri nunc eſt explicare, occurrit *Salus* ſtans, Serpentem tenens, ut in illo, in *Antonini Pii* honorem, a *Nicaeſiſ* cuſo. Habet & (2) *Gevartius*, duos *Aurelii* Nummos, in quibus, ut ante, *Salus* cernitur ante Aram Serpentem paſcens. Differunt inter ſe hoc modo, prior exhibet *Salutem*, ſiniſtra habentem Baculum, aut Haſtam, & inſcribitur

SALVTI. AVG. COS. III.

alter Baculum tenentem etiam, vel Haſtam, & Inſcribitur

SALVTI. AVGVSTORVM. TR. P. XVII.

quem vide in Tab. 2. Fig. 5. ex *Oiſelio*. De quo narrans (3) ille Autor nonnullos eſſe, ait, qui de (4) Virgine *Lanuvina*, hos horumque ſimiles Nummos interpre- tantur; minime autem dubitandum eſt quin in his, & ſimilibus, Ubi de *Hygia*, & *Aſculapio* dictum eſt, ad eos, tanquam Deos *Salutiſeros*, referri debeat.

Ob hanc cauſam, in *Aurelii* Nummis, frequenter non modo *Salutem*, verum etiam *Aſculapium* vi-

(1) In *Aurelio*. pag. 189.

(2) Tab. XLVI. Fig. 4, & 8.

(3) Tab. LXXX. Fig. 7.

(4) Vid. *Propertii*, Lib. IV. Eleg. 8.

demus. Dicit quidem, Hic ipse Imperator & Philosophus, se Diis gratias agere, (1) τὸ δὲ ἀνεγόντων βουδνματα δοῦναι, ἀλλὰ τε καὶ οὐκ ἐν τῷ αἵματι, καὶ μὴ ἐν γυναι, quod per insomnia remedia fuerint indicata, cum alia, tum adversus Sanguinis excreationem, & capitis vertiginem. Quibusnam igitur Diis gratias agere debuit, si non *Æsculapio* & *Saluti*? si non Diis ipsis salutem dantibus? Quare ob Remedia per insomnia indicata, omnes hosce, nonnullos saltem, Nummos fuisse cufos, licet conjicere. Præterea *Aurelius* Philosophus, utet ejus familia tot *Æsculapio*, tot *Hygie* monumenta erigere potuerit, quoniam ipse, secundum *Patinum*, nil sine sanitate faustum, neminem sine mente sana, in corpore sano, felicem existimavit. Et ob hanc etiam causam, habent *Gervartius*, *Patinus*, nostrumque *Gazophylaceum*, non paucos, *Fausinæ* Jun. *Aurelii* Uxoris, Nummos, cum figuris, haud aliis, quam in *Aurelii*, nuper explicatis.

Porro *Commodus*, *Fausinæ* Filius, Nummum huic Deæ inscribi voluit, in quo, diverso, quam antea, modo, signatur; hic quidem *Salus* Serpentem pascit e *Patera*, Serpens vero sub arbore fronsosa, affurgit, juxta *Columnam*, cui figura quædam *Hastam* tenens, infigitur. Inscriptio est

P. M. TR. P. X. IMP. VI. COS. III. P. P.
& in ima parte

SALVS. uti in Tab. 2. Fig. 6. ex *Oiselio*.

(1) *Antonini* εἰς ἑαυτὸν. Lib. I. XVII.

(2) *Oisellii*, Tab. LXXX. Fig. 4.

Complures alii sunt Nummi, qui Deæ *Salutis* faciem ostendunt, sub Imperii cadentis Imperatoribus (viz. *Heliogabalo*, *Macrino*, *Alexandro Severo*, *Maximino*, *Gordiano Pio*, *Gallieno*, *Victorino*, *Tetrico*, *Carausio*, necnon quibusdam alijs) cusi, quorum vix, ab iis jam explicatis, figuræ differunt. Et hætenus de Nummis *Salutis* faciem, aut effigiem, exhibentibus.

Restat, ut ad alteram classem, *Salutis* cultum, sub aliquo signo, five symbolo, innuentem progrediamur. Et ad eam referre licet *L. Rubrii Dosseni* Numismata, in quibus Altaria, cum Serpente cudentur; *L.* hunc *Rubrium*, opinatur (1) *Ursinus* (a quo hæc accepimus) eum esse, cujus hæreditatem *M. Antonium* invasisse scribit (2) *Cicero*. Quicumque vero is fuerit, Gentis suæ aliquod celebrare monumentum, voluisse manifestum est; cum Angues super Altaria, in his Nummis signaverit. Unde, cum eodem *Ursino* conicere fas sit, aut aliquem e Gente *Rubria*, *Salutis* *Ædem* restituisse; aut unum ex iis fuisse, qui ad arcersendum *Æsculapium Epidarium*, legari fuerint. Adnotandum porro signum *Victoriæ*, in primo Denario, insignem aliquam hujus Gentis *Victoriam* designans. Vide Tab. 2. Fig. 1 & 2. ex *Ursino*.

His adjiciendus est (3) *Tiberii Cæsaris* Nummus, in cujus altero parte Caput *Tiberii*, altera Ara,

(1) De Familiis Romanis, pag. 242.

(2) In Oratione *Philippica* 2^a.

(3) Vide Numismatum Antiquorum Syllogen. Londini MDCCVIII.

cui inscribitur S A L. AVG. cernitur, cum Inscriptione

C. II. A. M. JUL. SETTAI. L. SESTI. CELER. II VIR. i. e.
*Colonia Immunis Illice Augusta: Marco Julio Settalo;
 Lucio Sestio Celeri Duumviris.*

Et *Neronis* Nummus (1) *Oiselianus*, sine aliqua Inscriptione, in quo Serpens tortuosus, sub Arboris umbra cernitur, cujus Rami ad Aram accensam inclinant; Serpens caput attollens, ad ignem etiam vertit. Quod quidem *Ænigma* ad *Salutiferos* Deos, referendum videtur; Serpentem enim esse tum *Salutis*, tum *Æsculapii* Symbolum ex prædictis, patet. Vide Tab. 2. Fig. 7. ex *Oiselio*.

Apud eundem insuper Autorem, Nummi sunt *M. Aurelii* duo, quorum Unus inscribitur

T R. P. XX. IMP. III. COS. III.

Et in eo cernitur Serpens super Aram; Hinc Victoria alata, dextra Urceolum tenente, sinistra Canistrum floribus plenum, illinc muliebri quadam figura galeata (fortasse *Dea Roma*) astante. Sacrificium, in hoc Schemate repræsentatur, *Æsculapio* soli, uti vult *Oiselius*, sed sine dubio Diis *Salutiferis*, pro Imperatoris salute; quem Nummum vide in Tab. 2. Fig. 8. ex *Oiselio*.

Alter, sine ulla Inscriptione, Fœminam habet seminudam, sub arbore stantem, cum Urceolo anato in Dextra, in Sinistra Patera, & offerentem figuræ cuidam muliebri, (fortasse ipsi *Saluti*) quæ

(1) *Oiselii*, Tab. LXXX. Fig. 1, 2 & 3.

super mensam stare videatur, ejusque corporis inferiori parti Serpentem circumvolutum habeat. Hoc etiam pro salute Imperatoris *Aurelii* sacrificium esse, existimandum est. Vide Tab. 2. Fig. 9. ex *Oiselio*.

Et quoniam mentionem, de Sacrificiis *Saluti* factis, antea fecimus, vix abs re erit, hoc in loco, quod, ab (1) *Leonardo Augustino Senensi*, memoratur, recitare. Habet ille Vir Doctissimus, duas Gemmas antiquas, quarum utræque huic Deæ Sacrificium repræsentant. In prima conspicitur Vir sacrificans, in altera manu, Serpentem tenens, super Aram accensam, & in altera vasculum vini, liquorisve alterius generis plenum. In secunda stat Mulier nuda, e Patera (uti vult *Augustinus*) vinum vel lac, super caput Arietis, *Saluti* consecratum, fundens. Utet in ima Gemmæ parte, Homo sedens, sinistra tenet Serpentem, dextræque digitum, in Pateram liquoris plenam, immergit.

Præter has Gemmas, in altera, quam admodum, ut adjiciatur, dignam judicavimus, trium Deorum Medicorum Imagines, simul exhibentur. *Æsculapius* in solito cultu, innixus Baculo, cui Serpens circumvolvitur. Parvulus in medio *Telephorus*, ἀπὸ τοῦ τέλος φέρειν, a Valetudine post morbum confirmanda, sic appellatur. Hunc autem Deum esse *Pergamenorum*, qui *Evamerionem* quendam, *Telephorum* nominarunt, divinosque ei honores ha-

Fig. 1
Plate 3

Fig. 2
Plate 3

Fig. 3
Plate 3

(1) Vid. Gemmas, & Sculpturas Antiquas *Leon. Augustini Senensis*. pag 55.

buerunt, autor est (1) *Pausanias*, Εὐαμερίωνι δὲ ὡς Θεῷ ἦν εἰδὲ ὁρθῶς εἰκάζω, τὴν Εὐαμερίωνα τῶτον Περγαμηνὸν Τηλεσφόρον ἐκ μαντεύματος, Ἐπιδάυριον δὲ Ἀκέσιον ὀνομάζουσι, *Evamerionem, si recte con-jicio, Pergameni Telephorum, Epidaurii vero Ace-sium nominarunt.* Tegitur eo Vestis genere, quod *Bardocucullus* nominatur; fatisque a (2) *Martinio* explicatur. Laurea quidem Corona, ad unum ex his tribus Diis Medicis, referri videtur, ait enim (3) *Geoponicorum Autor*, λέγουσι δὲ τὸ τοιοῦτον αἰετὶ τὸ δάφνης ἐπὶ ὑγείας ἐργαστικὸν εἶναι, & hoc de Lauro aiunt, quod homines sanos efficiat. Sed ad parvulum *Telephorum*, juxta *Festum Pompeium*, apud quem indicandum est, Anti-quorum fuisse opinionem, Laurum ad valetudinis conservationem conducere. Ad sinistram stat nostra Dea *Salus*, poculum manu tenens, quod, ut de *Salutis* Poculo apud Antiquos in usu, paulo liberius loquar, necessarium reddit.

Hoc quidem Poculum μετανιπτρῶν five μετανιπτρίς ab (4) *Athenæo*, aliisque nominatur, quam μὲν τὸ νύφαλός, post ablutas a cœna manus, sibi mutuo propinabant con-vivæ, ὑπείποντις τὸ τὴν ὕγείας ὄνομα, uti *Callias & Philetærus*, apud eundem Autorem indicant, Καλλίας δ' οἱ Κύκλας, καὶ δέξαι τινὶ δὲ μετανιπτρίδα τὴν ὕγείας. Φιλέταρος Ἀσκληπιῶ, ὁρῶντι μετ' ἡν ἴσον ἴσῳ μετανιπτρίδα μεγάλην, ὑπείπων τὴν ὕγείας τέτομα. *Callias in Cyclopibus: Accipe hanc Metaniptrida Salutis. Philetærus in Æsculapio: Magnam Metaniptrida*

(1) In *Corinthiacis*.

(2) In *Lexic. Philologico* sub voce *Bardocucullus*.

(3) Γεωπονικά. *Cantab.* Anno MDCCIV. Lib. XI. pag. 303.

(4) *Athenæi* *Deipnosophistarum*. Lib. XI.

Fig: 1

page 27

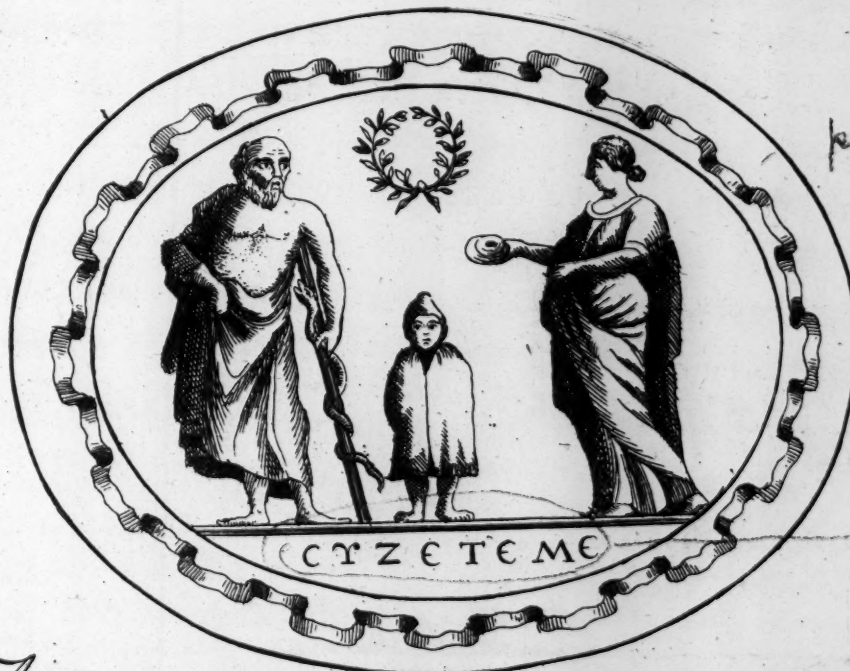
2

page 27

3

page 27

sup. 29.

*Amico optimo, de se bene merenti,
 HUMFREDO DENE, Armigero,
 Æsculapium, Hygieam, cum Telesphoro,
 in as incisos, D.D.D. Q.*

GUIL: MOSGRAVE G.F.

100

inae

Salutis incussit vino, par pari mixto, plenam, & de-
inde statim nomen effatus est. Et paulo post Ni-
costratus

Μετανιπρίδα ἀπὸ τῆς Ὑγείας ἔγχεον.

Affunde illi Salutis Metaniptrida.

Huc porro pertinere videntur, quæ a Julio Polluce
scribuntur, ibidem de hac *Metaniptride* verba fa-
ciente, Μετανιπρίς κύλιξ ἔστιν, ἣν μετὰ τὸ ἀποτίφασθαι ἐλάμβανον, τὸ δὲ
ὄνομα, ὃ ἔκαστὸς τὸ ἑκπώμα σχήματος ἀλλὰ τὴν τάξεως. ἣν δὲ καὶ Ὑγίαν ἱερὰν
ὥσπερ καὶ Διὸς σωτῆρος καὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν. *Metaniptris calix est,*
quam post ablutas manus sumebant, nomenque non
a forma, sed sumendi ordine, recepit. Erat &
Hygiæ sacra: sicuti Jovis Salvatoris Crater quoque
sacer erat.

Postremo Litteræ *CRZETE ME* i. e. *Salvere me*
jubete; in inferiori parte, videntur (uti opinatur
Augustinus) esse formula quædam Precationis ad
hosce Deos, ut ab his impetretur sanitas.

C A P.

C A P. VI.

De Inscriptionibus.

NUmmis in Capite superiori nonnullis, qui in honorem *Hygiæ* cuderentur explicatis, sequuntur alia Monumenta antiqua, scil. *Inscriptiones*, quæ non minus ejusdem dignitatem ostendant. Quare, partim e *Reinesii* Syntagmate, partim e *Gruteri* Inscriptionum Thesauro, has sequentes collectas exhibemus. Habet (1) *Reinesius*

AESCVLAPIO EPIDAVRO

D. P. P.

ET SALVTI.

Quam in Hortis *Justinianis Romæ* esse retulit, & hoc modo interpretatus est, *Æsculapio Epidauro Deo Pollenti Potenti & Saluti*:

Necnon alteram,

AESCVLA

PIO. ET HY

GIAE. M. AN

TONIUS

SATVRNI

NVS. DC. COL.

V. S. L. M.

Quæ *Salatnæ Transilvaniæ* in horto collocatur, & sic fortasse legi debet, *Æsculapio & Hygiæ, Marcus Antonius Saturninus, Decurio Coloniae, Votum solvit lubenter meritoque.*

(1) Classe prima. Inteript. CXIV.

In *Gruteri* Thesauro magnus Inscriptionum aperitur campus: Tum *Græcæ*, tum *Latinae*, *Hygiæ*, una cum *Æsculapio*, ibi cernuntur. Refert quidem *Græcam* esse Inscriptionem, *Messanæ* in *Sicilia*, in summo templo, in basi rotunda nigri Marmoris, intercurrentibus venis obscure albicantibus,

ΑΣΚΛΗΠΙΩ
ΚΑΙ ΥΓΕΙΑ
ΩΤΗΡΕΙΝ
ΠΟΚΙΟΥΧΟΙΣ

Ἀσκληπιῶ
καὶ Ὑγείᾳ
Σωτήρει
Πολίεχαις,

in averſa parte

ΑΙΛΙΩΙ ΑΔΡΙΑΝΩΙ
ΑΝΤΩΝΕΙΝΩΙ
ΣΕΒΑΚΤΩΙ ΕΥΣΕΒΕΙ
Π. Π.

Αἰλίῳ Ἀδριάνῳ
Ἀντωνεῖνῳ
Σέβασῳ Εὐσεβῇ,
Πατρὶ Πατερίδης.

i. e. *Æsculapio & Saluti Servatoribus, Custodibus Urbis, pro Ælio Hadriano Antonino Augusto Pio, Patre Patriæ uti vult* (1) *Patinus*.

Ut & *Albæ Julæ*,

ΚΥΡΙΩ. ΑΣΚΛΗ
ΠΙΩ. ΚΑΙ. ΥΓΙΗ.
ΘΕΟΙΣ. ΕΠΙΚΟΥΡΙΟΙΣ
ΜΑΡ. ΜΕΜΜ. ΛΟΝ
ΓΟΣ ΒΕΝΕΦ. ΕΥΧΗΣ
ΧΑΡΙΝ ΑΝΕΘΗΚΕΝ.

*Æsculapio & Saluti,
Diis Auxiliariis,
Marcus Memmius Longus
Beneficiarius, ex Voto
Posuit.*

His porro adjicienda est, omnino vetus Inscriptio tribus Diis Medicis simul, scil. *Æsculapio, Saluti,*

(1) in *Antonino Pio*. pag. 179.

& Parvulo *Pergamenorum* Deo *Telephoro* inscripta,
Veronæ in Sancti *Pauli* Templo inventa,

ΑΣΚΛΗΠΙΩ
 ΠΕΡΓΑΜΗΝΩ
 ΥΓΕΙΑ
 ΤΕΛΕΣΦΟΡΙΩΝΙ
 ΘΕΟΙΣ
 ΣΩΤΗΡΣΙ
 ΠΟΛΙΣ.

Apud eundem etiam Autorem, Latina est Inscriptio, in qua

AESCVLAPIO. ET. HYGIAE
 CAETERISQ. DIIS. DEABVSQ
 HVIVSQ. LOCI. SALVTARIB
 C. IVL. FRONTONIANVS. VET
 EX. B. F. COS. LEG. V. M. P. REDDI
 TIS. SIBI. LVMINIBVS. GRAT
 AG. EX. VISO. PRO. SE. ET. CAPSIA
 MAXIMA. CONIVG. ET. IVLIA
 FRONTINA. FILIA. V. S. L. M.

Caius Julius Frontonianus veteranus, ex Beneficiariis Consulis, Legionis quintæ Macedonicæ Princeps (1) *quia in prima acie dimicaret) redditis sibi luminibus, ex viso* (i.e. uti per visionem admoneretur) *pro se, & Capsia Maxima Coniuge, & Julia Frontina filia, gratias agit, Æsculapio & Saluti, cæterisque Diis Deabusque huiusque loci* (scil. Albæ Juliae) *Salutaribus, & votum solvit lubens meritoque.*

(1) Vide *Vegetium* de re Militari, Lib. I. Cap. 20.

Romæ porro inventa est, in ædibus *Caroli Crescentii*
ad Rotundam five Pantheum, Ara, cui inscribitur,

ASCLEPIO. ET
SALVTI.
COMMILITONVM
SEX. TITIVS ALEXANDER
MEDICVS. CHO. V. PR.
DONVM DEDIT.

Domitiano
AVG. VIII
T. FLAVIO SABINO COS

i. e. *Sextus Titius Alexander, Medicus Commilitonum Cohortis quintæ Prætoriæ, donum dedit Æsculapio & Saluti. Domitiano VIII & Tito Flavio Sabino Cos. A. U. C. 834. post natum Christum 82.*

Utet Inscriptio, *Neapoli* inventa, in qua cernitur

AELIA. NICE. ET
CALLISTVS MEDICVS.
ASCLEPIO. ET
HYGIAE
DON. POSVERVNT.

Haftenus de *Inscriptionibus Deæ Saluti*, in quantum ea ad unius hominis salutem referebatur: Complures aliæ, tum *Græcæ* tum *Latinae*, in Thesauro *Gruteriano* legantur. Necnon Inscriptiones SALVTI. PVBLICÆ, & pro SALVTE. ITV. RED. Omnes vero hoc in loco recitare, nimio Lectori esset tædio.